

Bouwsteen ten behoeve van het Strategisch Plan Natura 2000

H2120

Witte duinen

Oktober 2022/september 2024, John Janssen ¹

Samenvatting

Helmduinen nemen in ons land een relatief grote oppervlakte in, waarvan de kwaliteit de laatste decennia sterk is verbeterd door het toestaan van natuurlijke winddynamiek, met als gevolg verstuiwing van zand. In de laatste rapportage zijn verspreiding, oppervlakte en kwaliteit als gunstig beoordeeld, wat een behoudsopgave betekent voor de korte en lange termijn. De provincies met de grootste oppervlakte van dit habitatype zijn Friesland (Waddeneilanden) en Noord-Holland.

I. Advies uit de bouwsteen

Landelijk doel

Vigerende landelijke doel (uit doelendocument, ministerie van LNV 2006) Behoud verspreiding, behoud oppervlakte, verbetering kwaliteit. Verbetering kwaliteit wordt vooral nagestreefd in de duinen van de vastelandskust en het Deltagebied
Voorgesteld landelijk (tussen)doel voor 2030 Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit.
Voorgesteld landelijk (tussen)doel voor 2050 Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit.
Voorstel Gunstige Staat van Instandhouding Verspreiding, oppervlakte en structuur en functies waarbij de ecologische variatie en populaties van karakteristieke soorten flora en fauna in ons land duurzaam kunnen worden behouden. Vooralsnog gelden de volgende streefwaarden, waarbij op het moment dat deze bereikt zijn zal moeten worden geëvalueerd of het voldoende is om de beschreven variatie en flora en fauna te behouden. Verspreidingsgebied: 5700 km ² Oppervlakte: 22 km ² Structuur en functie: ≥75% oppervlakte in goede conditie, ≤15% in slechte conditie Typische soorten: ≥75% oppervlakte in goede staat, ≤15% in slechte staat

Regionale opgave

Voor alle regio's geldt een behoudsopgave, waarbij lokaal iets meer verstuiwing nodig kan zijn om op langere termijn de kwaliteit te behouden.

Tabel 1. Oppervlakte-aandeel van Witte duinen (H2120) in de belangrijkste regio's op basis van oppervlaktegegevens in de Natura 2000-gebieden, met indicatie van grootte van de opgave voor de periode 2030/2050

Regio (bevoegd gezag)	Aandeel	Opgave
Friesland	25-50%	± (Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit)
Groningen	--	marginaal
Noord-Holland	25-50%	± (Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit)
Zuid-Holland	10-20%	± (Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit)
Zeeland	ca. 5%	± (Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit)

¹ Ten opzichte van de versie 3 (oktober 2022) is het rode getal in tabel 1 aangepast.

Grote wateren (zout) - Waddengebied/Noordzee	<5%	± (Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit)
Grote wateren (zout) - Zuidwestelijke Delta	10-20%	± (Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit)

Prioriteit
Gemiddeld

II. Inhoudelijke onderbouwing van de bouwsteen

1. Staat van Instandhouding (Svl)

Ecologische en geografische variatie

De ecologische variatie binnen het type is uiterst gering. Het betreft slechts één zelfstandig kwalificerende plantengemeenschap, de helm-associatie (*Elymo-Ammophiletum*), naast rompgemeenschappen die in dynamische duinen mee kwalificeert.

Staat van Instandhouding

De Svl van de Witte duinen is als volgt gerapporteerd in 2019 (Adams et al. 2020):

Verspreiding	gunstig
Oppervlakte	gunstig
Structuur & functie	gunstig
Toekomstperspectief	gunstig
Staat van Instandhouding	gunstig

Verspreiding

Het habitatype komt voor in alle duinen van het kustgebied.

Trends

Het verspreidingsgebied werd in 2013 gerapporteerd als 5000 km², maar die waarde is in 2019 gecorrigeerd naar 5700 km², op basis van meer volledige gegevens in SynBioSys. Op basis van die correctie is de trend stabiel (<10% binnen rapportageperiode). De oppervlakte bedraagt circa 1900 ha, volgens Janssen et al. (2014), maar recentere t0-gegevens duiden op een landelijke oppervlakte van 2195 ha. De structuur en functie waren in oudere EU-rapportages nog als matig ongunstig (U1) gerapporteerd. Over langere tijd is er waarschijnlijk een stabiele trend in oppervlakte of licht positieve trend door het meer toestaan van verstuing en enkele grootschalige projecten in de duinen, waarbij deze kaal zijn gemaakt om weer te kunnen verstuing.

Een analyse van de flora in de 2019-rapportage volgens de "NDFF-methode" geeft een matig ongunstige toestand. Alhoewel ook de landelijke toestand van de typische soorten matig ongunstig lijkt (Tabel 2), is deze als gunstig beoordeeld in de EU-rapportage van 2019. Dit laatste heeft ook tot een gunstige beoordeling geleid. Het is niet duidelijk of deze beoordeling klopt. Wel laten veel kenmerkende soorten een positieve trend zien. Dit is enerzijds te verklaren door de vele herstelprojecten waarbij de helmduinen meer kunnen verstuing, en anderszins aan het zich uitbreiden in noordelijke richting van kenmerkende soorten als zeewolfsmelk, zeewinde en blauwe zeedistel (Rossenaar & Odé 2004).

Voorstel gunstige Staat van Instandhouding

De gunstige waarden voor verspreidingsgebied en oppervlakte zijn gebaseerd op Bijlsma et al. (2014), maar wat betreft de oppervlakte gecorrigeerd voor nieuwe oppervlakte-gegevens (t0-waarden). Wat de verspreiding betreft wordt de gehele kust afgedekt. De waarde uit Bijlsma et al. (2014) is daarmee voldoende: 5700 km².

Voor een landelijk gunstige structuur en functie geeft de Europese Commissie (2017) als richtlijn dat een groot deel (>90%) van de oppervlakte in een goede staat moet zijn. Het getal is voor de

Nederlandse situatie erg hoog en mogelijk ook niet noodzakelijk. We gaan ervan uit dat een dermate groot aandeel van de oppervlakte in een goede toestand moet zijn dat het voldoende is voor duurzaam behoud van de ecologische variatie én de populaties van karakteristieke soorten flora en fauna. Het advies is om in Nederland een streefwaarde van ten minste 75% in een goede conditie en hoogstens 15% in een slechte conditie te hanteren, waarbij op het moment dat deze waarden bereikt zijn zal moeten worden geëvalueerd of het voldoende is om de beschreven variatie en flora en fauna te behouden.

Het landelijke toekomstperspectief is gunstig als de drie andere aspecten (verspreidingsgebied, oppervlakte, structuur & functie) gunstig zijn, en de balans tussen drukfactoren en bedreigingen enerzijds en maatregelen anderzijds niet zodanig uitpakt dat een verslechtering van de Svl-score wordt voorzien binnen één of twee rapportageperiodes.

Tabel 2. Informatie over de actuele toestand en gunstige referentiewaarde van aspecten die betrokken zijn bij de beoordeling van de Staat van Instandhouding (Svl) voor het Witte duinen (H2120). Waarden ontleend aan de laatste EU-rapportage (Adams et al. 2000), referentiewaarden ontleend aan Bijlsma et al. (2014), tenzij anders vermeld.

Aspecten kerngetallen Svl	Periode	Waarde
Verspreidingsgebied	2007-2018	5800 km ²
Beoordeling trend in verspreidingsgebied	2002-2018	stabiel
Gunstige referentiewaarde verspreidingsgebied (FRR)	n.v.t.	5700 km ²
Oppervlakte	2011-2018	2200 ha
Beoordeling trend in oppervlakte	2001-2018	stabiel
Gunstige referentiewaarde oppervlakte (FRA)	n.v.t.	2200 ha
Structuur & functie op basis van expert-inschatting	2007-2018	54% goed 31% matig 15% slecht (zie voetnoot 1)
Typische soorten (Rode Lijst-status en trend, 18 soorten)	2007-2018	22% goed 54% matig 24% slecht (zie voetnoot 1)
Beoordeling trend structuur en functie (incl. typische soorten)	2007-2018	toename
Gunstige Referentiewaarde structuur & functie en typische soorten	n.v.t.	≥75% goed, ≤15% onvoldoende
Beoordeling overall trend	2001-2018	toename

¹ Op grond van S&F op basis van expert-inschatting en Typische soorten zou de staat van instandhouding van “structuur & functie” U1 moeten zijn gerapporteerd. De TS-score is echter sterk gebaseerd op de Rode Lijst-status van een aantal paddenstoelen in de helmduinen, die gemiddeld slechter scoren dan andere karakteristieke soorten. Van die paddenstoelen is door gericht inventariseren gebleken dat ze meer voorkomen dan eerder werd gedacht (zie bijv. www.verspreidingsatlas.nl), wat de reden was om deze TS score omhoog bij te stellen naar FV. De totale S&F-score is op basis hiervan ook als FV beoordeeld (zie pagina 50 in Janssen et al. 2020).

Indicatoren goede conditie op lokaal niveau

De definitie en toepassing van structuur & functie betekenen dat er een beoordeling gedaan moet worden van de condities op lokaal niveau. De volgende indicatoren kunnen worden gebruikt om de conditie op lokaal niveau te beoordelen:

Structuur:

- Open vegetatiestructuur met veel kale zandbodem en vitale (bloeiende) helm
- Mozaïek van habitatype met kaal zand en embryonale duintjes
- Zeereep in lengte richting met veel afwisseling in hoogte
- Aanwezigheid van karakteristieke paddenstoelen

Functie:

- Rust in broedseizoen
- Vrij stuivend zand
- Stikstofdepositie lager dan KDW (1429 mol/ha/j, 20 kg N/ha/j)

2. Landelijke opgave

Op dit moment zijn verspreidingsgebied, oppervlakte en structuur en functie in een goede toestand. De landelijke opgave om deze toestand te behouden is relatief gering.

III. Haalbaarheid

1. Knelpunten en maatregelen

Knelpunten

In tabel 3 staan de belangrijkste drukfactoren (knelpunten) genoemd die de verspreiding, oppervlakte en kwaliteit van de Witte duinen negatief beïnvloeden, alsmede de mate waarin deze impact hebben, oplosbaar zijn en of het al dan niet een landelijk of regionaal knelpunt betreft.

Tabel 3. Drukfactoren die een gunstige Svl van de Witte duinen in de weg staan. De sterkte van het negatieve effect (impact) is uitgedrukt in hoog (H), matig (M) en laag (L). Tevens is beoordeeld in hoeverre het knelpunt (op termijn) oplosbaar is. Achter de drukfactor staat de code uit de Europese lijst van drukfactoren genoemd en de code uit de standaardlijst van Schmidt (2020).

Drukfactor	Impact?	Oplosbaar?	Grote regionale verschillen?
Kusterosie door klimaatverandering/zeespiegelstijging, o.a. toename stormen (N04-FA10)	M	Ja	Nee
Verstoring broedvogels door recreatie (F24-FD1)	M	Deels	Ja
Natuurlijke successie (L02-FB5)	L	Deels	Ja
Stikstofdepositie (J03-FA1)	L	Moeilijk	Nee

De belangrijkste drukfactoren zijn kusterosie (op langere termijn), verstoring door recreanten (van broedende soorten, zoals strandplevier), successie (bij het ontbreken van dynamiek), en stikstofdepositie. Dit laatste speelt vooral in situaties waar de helmduinen niet stuiven; in dat geval kan het bijdragen aan het nog meer vastleggen van stuivend zand en versnellen van de successie ((Arens et al. 2007; Smits et al. 2012).

Maatregelen

- Toestaan verstuivingsdynamiek (niet vastleggen van helmduinen)
- Afsluiten witte duinen in het broedseizoen
- Terugdringen stikstofdepositie

Regionale verschillen

Op de Waddeneilanden en in Zeeland is op meer plekken sprake van een aangroei kust, waarbij nieuwe helmduinen kunnen ontstaan. Het gaat dan vaak niet om heel grote oppervlakte, maar wel om goede kwaliteit, in een natuurlijk mozaïek met andere duin- en schorvegetatie. Verder zijn er veel lokale verschillen in breedte van de duinenrij: hoe breder, hoe meer ruimte voor verstuivingsdynamiek in de witte duinen, zonder dat dit veiligheidsrisico's met zich meebrengt.

Kennisleemtes

- Effecten van klimaatveranderingen op de (karakteristieke) paddenstoelen

2. Beoordeling haalbaarheid landelijke opgave

Behoud van de huidige gunstige staat van instandhouding is goed mogelijk, mits er ook in de toekomst met enige regelmaat aanvoer van zand plaats heeft (via suppleties, zandmotor, etc.).

3. Advies landelijke doelen

Landelijk doel 2030:

Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit.

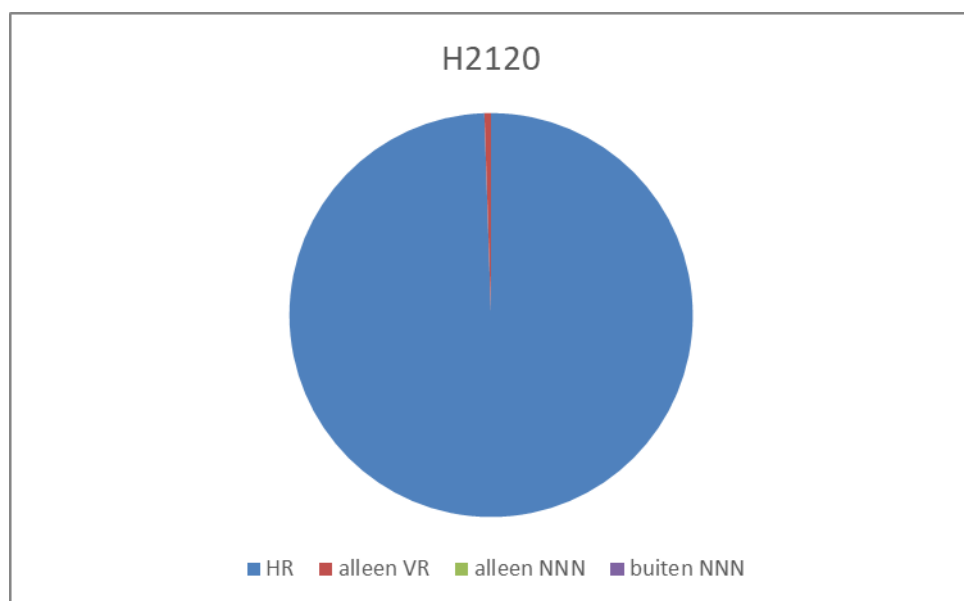
Landelijk doel 2050:

Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit.

IV. Regionale opgave

Verdeling over gebieden en regio's

Het habitatype ligt voor meer dan 99% van de verspreiding binnen Habitatrichtlijngebieden (Figuur 3).

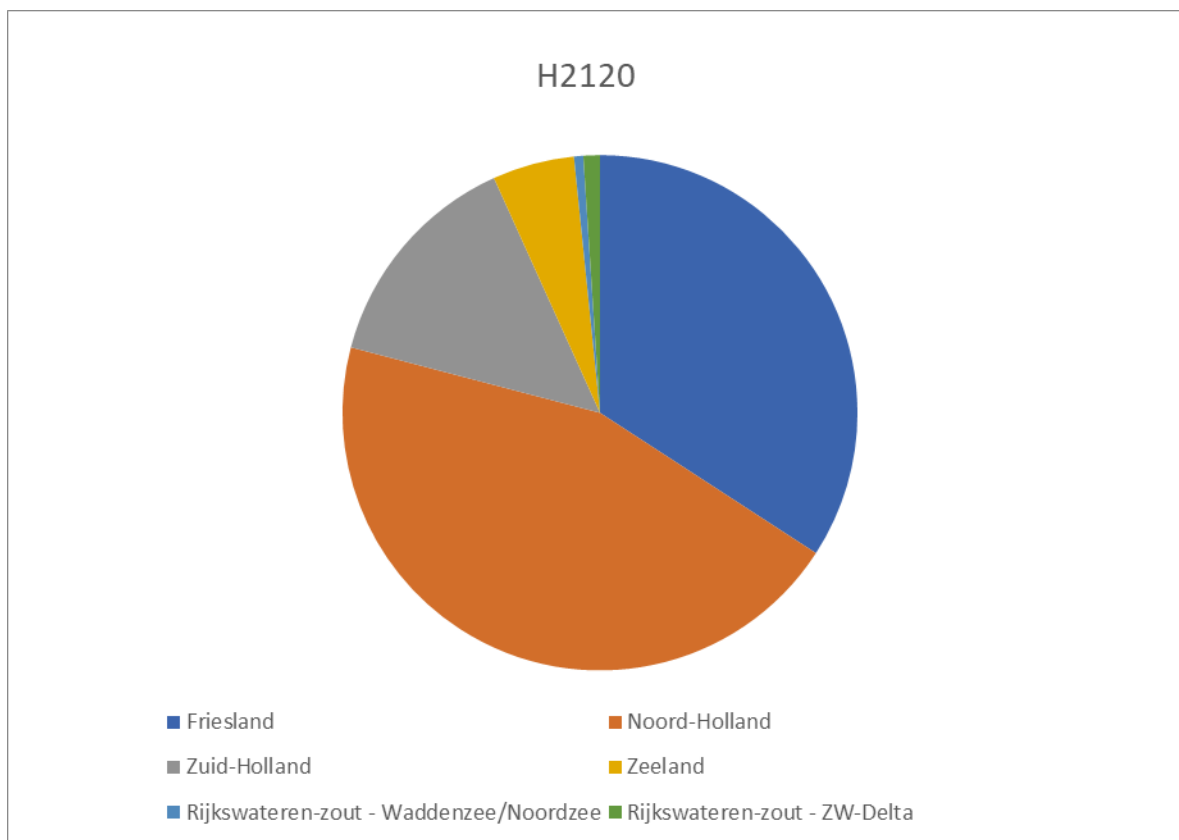
Figuur 3. Aandeel van de verspreiding van habitatype Witte duinen binnen Habitatrichtlijngebieden (HR), buiten HR in Vogelrichtlijngebieden (alleen VR), buiten VHR binnen het Natuurnetwerk Nederland (alleen NNN), en buiten deze beschermde gebieden (buiten NNN)

Het type is in 22 gebieden aangewezen. De grootste oppervlakte wordt vermeld uit:

Duinen Terschelling	446 ha
Noordhollands Duinreservaat	221 ha
Duinen Vlieland	204 ha
Duinen Den Helder-Callantsoog	199 ha
Schoorlse Duinen	184 ha
Kennemerland-Zuid	167 ha
Duinen en Lage Land Texel	148 ha

De gebieden Meijndel & Berkheide, Duinen Ameland, Duinen Goeree & Kwade Hoek, Zwanenwater & Pettemerduinen, Kop van Schouwen en Solleveld & Kapittelduinen bevatten tussen de 50 en 100 ha witte duinen, alle overige gebieden tussen de 1 en 50 ha.

Grote oppervlakte mozaïek van dit habitatype in mozaïek met kaal strand, kwelderbegroeiingen en embryonale duinen worden aangetroffen op de Vliehors, de zuidkant van Teel (De Hors), de noordzijde van Ameland en Schiermonnikoog, de Noordvaarder op Terschelling, en de Kwade Hoek op Goeree.

Figuur 4. Geschatte oppervlakte aan habitattypen H2120 in regio's op basis van oppervlaktes in Natura-2000-gebieden (databron: Sitters & Schmidt in prep.).

Er zijn vrijwel geen voorkomens buiten Natura 2000-gebieden.

Advies regionale opgave

Voor alle regio's geldt een opgave om de omvang van de huidige Witte duinen te behouden, binnen de natuurlijke fluctuaties. Hierbij moet verstuing zoveel mogelijk toegestaan worden, zowel voor een goede kwaliteit, behoud op langere termijn, als voor de achtergelegen andere duinhabitats. Verstoring door recreanten dient zo veel mogelijk voorkomen te worden ten behoeve van aanwezige broedvogels.

V. Prioritering

Urgentie: nee

Europees belang: groot

Uit het profielendocument: *Het habitattypen is wijd verspreid langs de Atlantische en Mediterrane kust. Nederland heeft relatief veel duinen, maar de oppervlakte aan optimaal ontwikkelde, natuurlijke voorbeelden van Witte duinen is in ons land betrekkelijk gering.*

Deze laatste zin is achterhaald: inmiddels is er een veel grotere oppervlakte van dit habitattypen met goede kwaliteit.

Conflicterende/samengaande doelen en beleidsopgaves:

Maatregelen om dit habitattypen te ontwikkelen en in goede kwaliteit te behouden conflicteren lokaal met veiligheidsdoelen en bebouwing (die overstoven kan worden). Voor het merendeel van de voorkomens zijn de duinen breed genoeg om tenminste enige verstuing te realiseren. De behoudsdoelen voor dit habitattypen gaan goed samen met het streven naar behoud van de huidige kustlijn door zandsuppleties.

Advies voor prioritering:
Gemiddeld

Literatuur

- Adams, A., R.-J. Bijlsma, G. Bos, S. Clerks, J. Janssen, A. van Kleunen, W. Remmelts, N. van Rooijen, J. Schaminée & A. Schmidt (2020). Vogel- en Habitatrichtlijn-rapportage 2019. Brochure, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- Arens, B., L. Geelen, H. van der Hagen & R. Slings 2007. Duurzame verstuiving in de Hollandse duinen. Kans, droom of nachtmerrie? Eindrapport Fase 1. Arens Bsd Rap2007.02. Waternet nv, PWN, Duinwaterbedrijf Zuid-Holland.
- Bijlsma R.J., J.A.M. Janssen, E.J. Weeda & J.H.J. Schaminée (2014). Gunstige referentiewaarden voor oppervlakte en verspreidingsgebied van Natura 2000-habitattypen in Nederland. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-rapport 125, Wageningen.
- Bijlsma, R.J. & J.A.M. Janssen, met medewerking van G. Bos, G.W.A. Ottburg & H. Sierdsema (2021). Ecologisch beoordelingskader voor doelbereik in Natura 2000-gebieden. Wageningen, Wageningen Environmental Research, Rapport 3068, Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- DG Environment (2017). Reporting under Article 17 of the Habitats Directive: Explanatory notes and guidelines for the period 2013-2018. http://cdr.eionet.europa.eu/help/habitats_art17.
- Janssen, J.A.M. (red.), R.J. Bijlsma (red.), G.H.P. Arts, M.J. Baptist, S.M. Hennekens, B. de Knecht, T. van der Meij, J.H.J. Schaminée, A.J. van Strien, S. Wijnhoven, T.J.W. Ysebaert (2020). Habitatrichtlijnrapportage 2019: Annex D Habitattypen. Achtergronddocument. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-technical report 171, Wageningen.
- Ministerie van LNV (2006). Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- Roos, R. (2019, red.). Bloeiende duinen. Uitgeverij Natuurmedia, Goedereede.
- Rossenaar A.J. & B. Odé (2004). De resultaten van het Bedreigde Soortenproject in 2003. Gorteria 30: 33-41.
- Van Dobben, H.F., R. Bobbink, D. Bal & A. van Hinsberg, 2012. Overzicht van kritische depositiewaarden voor stikstof, toegepast op habitattypen en leefgebieden van Natura 2000. Alterra-rapport 2397, Wageningen.